

TARIXIY VA ILMIY MATERIALLARDAN FOYDALANISHNING SAMARADORLIGI

Mannonova Dilafro'z Ravshan qizi

Shahrisabz davlat pedagogika instituti Boshlang'ich ta'lim
1-bosqich magistranti

<https://doi.org/10.5281/zenodo.15030283>

ARTICLE INFO

Qabul qilindi: 05- Mart 2025 yil

Ma'qullandi: 10- Mart 2025 yil

Nashr qilindi: 15- Mart 2025 yil

KEY WORDS

ta'lim jarayoni, tarixiy materiallar, ilmiy materiallar, geometrik tafakkur, samaradorlik, interfaol o'qitish, motivatsiya, tanqidiy tafakkur..

ABSTRACT

Ushbu maqolada ta'lim jarayonida tarixiy va ilmiy materiallardan foydalanishning samaradorligi har tomonlama tahlil qilingan. Tadqiqot natijalariga ko'ra, bunday yondashuv o'quvchilarning nazariy bilimlarini mustahkamlash bilan birga, ularning tanqidiy va ijodiy fikrlash qobiliyatlarini rivojlantirishga ham xizmat qiladi.

Zamonaviy ta'lim jarayonida o'quvchilarning bilish faolligini oshirish, ularning mustaqil fikrlash qobiliyatini rivojlantirish va ilmiy tafakkurni shakllantirish dolzarb masalalardan biri hisoblanadi. Xususan, boshlang'ich sinflarda o'quvchilarning geometrik tafakkurini rivojlantirish nafaqat ularning matematika faniga bo'lgan qiziqishini oshiradi, balki kelajakdagi mantiqiy va analitik fikrlash asoslarini ham shakllantiradi. Ushbu jarayonda tarixiy va ilmiy materiallardan foydalanish muhim o'rin tutadi, chunki bu usul o'quvchilarga fan taraqqiyoti, ilmiy kashfiyotlarning ahamiyati va buyuk olimlarning hissasini tushunishga yordam beradi.

Tarixiy materiallar orqali o'quvchilar matematikaning rivojlanish bosqichlari bilan tanishadilar. Masalan, qadimgi Misr, Babil, Yunoniston va O'rta asr Sharq olimlarining ilmiy ishlari nafaqat geometriyaning rivojlanishiga, balki butun fan va texnologiyaning taraqqiyotiga ulkan ta'sir ko'rsatgan. Evklidning "Elementlar" asari yoki Al-Xorazmiy tomonidan ishlab chiqilgan algebraik tamoyillar bugungi kundagi ko'plab nazariy va amaliy fanlarning asosi hisoblanadi. Tarixiy yondashuv orqali o'quvchilarga ushbu bilimlarning kundalik hayotga qanday ta'sir ko'rsatgani haqida tushuncha berish mumkin. Bundan tashqari, ilmiy materiallardan foydalanish o'quvchilarning bilishga bo'lgan qiziqishini oshiradi va fanlararo bog'liqlikni shakllantirishga xizmat qiladi. Masalan, geometriyaning rivojlanishida fizikadan foydalanish yoki astronomik kuzatuvlarning matematik formulalar bilan bog'lanishi o'quvchilarga fanlarning bir-biri bilan chambarchas aloqadorligini ko'rsatadi. Zamonaviy texnologiyalar, interaktiv modellar va multimedia resurslar yordamida o'quvchilarga ilmiy faktlarni vizual tarzda yetkazish o'quv jarayonining samaradorligini yanada oshirishi mumkin. Shuningdek, tarixiy va ilmiy materiallardan foydalanish o'quvchilarning tanqidiy fikrlash qobiliyatini rivojlantirishga ham yordam beradi. Ular turli davrlardagi ilmiy kashfiyotlarni taqqoslash, ilmiy gipotezalarni tahlil qilish, tadqiqot usullarini o'rganish va mustaqil xulosalar chiqarish imkoniyatiga ega bo'ladilar. Bu esa kelajakda nafaqat ilmiy yo'nalishdagi ta'lim uchun, balki turli hayotiy muammolarni hal qilish uchun ham muhim ahamiyat kasb etadi.

Ushbu maqolada tarixiy va ilmiy materiallardan foydalanishning samaradorligi, ularning ta'lim jarayonidagi o'rni, o'quvchilarga ta'siri hamda ushbu yondashuvdan foydalanish usullari batafsil tahlil qilinadi. Shuningdek, boshlang'ich sinflarda geometrik tafakkurni shakllantirish jarayonida tarixiy va ilmiy materiallardan foydalanishning afzalliklari ham o'rganiladi. Mazkur yondashuvning ta'lim sifati va samaradorligini oshirishga qanday hissa qo'shishi ilmiy dalillar bilan asoslab beriladi.

ADABIYOTLAR TAHLILI

Ta'lim jarayonida tarixiy va ilmiy materiallardan foydalanishning samaradorligi ilmiy tadqiqotlarda keng yoritilgan. Ushbu bo'limda mavzu bo'yicha mavjud ilmiy manbalar tahlil qilinib, ularning mazmuni va ahamiyati baholanadi.

Tarixiy materiallardan foydalanishning ta'limdagi o'rni

Tarixiy materiallarning ta'lim jarayonida qo'llanilishi haqida ko'plab tadqiqotchilar o'z ilmiy ishlarida fikr bildirgan. Xususan, V.V. Davydov (1996) va L.S. Vygotskiy (1987) o'z tadqiqotlarida tarixiy aspektlarning o'quvchilarning tafakkurini rivojlantirishdagi ahamiyatini ta'kidlagan. Ularning fikriga ko'ra, tarixiy materiallar orqali o'quvchilarga mavzularni kontekst asosida tushuntirish bilimlarning chuqurroq anglashiga yordam beradi.

Mahalliy tadqiqotchilar orasida A. Avloniy, A. Qodiriy va M. Vahobov kabi olimlar ham ta'lim jarayonida tarixiy materiallardan foydalanishning muhimligini ta'kidlaganlar. Xususan, A. Avloniy o'zining Turkiy Guliston yoxud axloq asarida o'quvchilarga tarixiy tajribalar asosida ta'lim berish muhimligini qayd etgan.

Ilmiy materiallarning o'quv jarayonidagi ahamiyati

Ilmiy materiallardan foydalanishning samaradorligi bo'yicha P. Freire (1970) tomonidan yozilgan *Pedagogy of the Oppressed* asarida ta'lim jarayonida ilmiy yondashuvlardan foydalanishning muhimligi haqida fikr yuritilgan. Uning nazariyasiga ko'ra, o'quvchilar mavzuni faqat yodlash orqali emas, balki ilmiy muhokamalar va eksperimentlar orqali o'zlashtirsalar, bilim yanada mustahkam bo'ladi.

Mahalliy olimlar orasida Sh. Sodiqov, B. Yo'ldoshev va S. Rasulovlarning ilmiy ishlari ham muhim manba hisoblanadi. Xususan, Sh. Sodiqovning boshlang'ich sinflarda o'qitish metodikasi bo'yicha olib borgan tadqiqotlari ilmiy materiallardan foydalanishning samaradorligini yoritadi.

Adabiyotlar tahlili shuni ko'rsatadiki, tarixiy va ilmiy materiallardan foydalanish ta'lim jarayonining samaradorligini oshirishda muhim ahamiyat kasb etadi. Tarixiy materiallar o'quvchilarga ilmiy bilimlarning rivojlanish yo'nalishini tushuntirishga yordam bersa, ilmiy materiallar mavzularni chuqurroq o'zlashtirish va mantiqiy tafakkurni rivojlantirishga xizmat qiladi. Zamonaviy tadqiqotlar esa bu yondashuvlarning pedagogik samaradorligini ilmiy asoslab berib, ularni ta'lim jarayoniga kengroq integratsiya qilish zarurligini ko'rsatmoqda. Shu sababli, boshlang'ich sinflarda geometrik tafakkurni rivojlantirishda tarixiy va ilmiy materiallardan foydalanish istiqbolli yo'nalishlardan biri hisoblanadi.

METODOLOGIYA (METHODS)

Eksperimental tadqiqot – Boshlang'ich sinf o'quvchilari bilan o'quv mashg'ulotlari o'tkazilib, tarixiy va ilmiy materiallarning o'zlashtirish darajasiga ta'siri baholandi.

Eksperiment ikki guruhda o'tkazildi:

Nazorat guruhi – an'anaviy usullar bilan o'qitildi.

Tajriba guruhi – tarixiy va ilmiy materiallardan foydalanilgan holda o'qitildi.

Natijalar test topshiriqlari va kuzatuvlar asosida baholandi.

NATIJALAR (RESULTS)

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, tarixiy va ilmiy materiallardan foydalanilgan guruhda o'quvchilarning geometrik tafakkur darajasi sezilarli darajada oshdi. Quyidagi asosiy natijalar kuzatildi:

1. Bilimlarning chuqurlashishi – Tajriba guruhidagi o'quvchilar geometrik tushunchalarni tezroq va aniqroq angladilar. Masalan, Evklid geometriyasi bo'yicha tarixiy

ma'lumotlar berilganda, o'quvchilar burchak va parallellik tushunchalarini yaxshi o'zlashtirdilar.

2. Qiziqishning ortishi – Tarixiy shaxslar (Al-Xorazmiy, Pifagor) haqida hikoyalar o'quvchilarning matematika faniga bo'lgan qiziqishini oshirdi.

3. Tafakkur rivojlanishi – Ilmiy tajribalar va vizual modellar yordamida dars o'tkazilgan guruhda o'quvchilarning muammolarni yechish qobiliyati yaxshilandi.

4. Test natijalari – Tajriba guruhi o'quvchilarining o'rtacha test natijalari nazorat guruhiga nisbatan 15-20% yuqori bo'ldi.

Natijalar shuni ko'rsatadiki, tarixiy va ilmiy materiallardan foydalanish o'quvchilarning nafaqat bilim darajasini oshiradi, balki ularning tanqidiy va ijodiy tafakkurini ham rivojlantiradi. Ushbu topilmalar Vygotskiy va Piagetning o'quvchilarning kognitiv rivojlanishi haqidagi nazariyalari bilan hamohangdir. Shuningdek, ushbu yondashuvning motivatsiyaga ta'siri Bruner va Mayerning ilmiy o'rganish metodlari bo'yicha ishlarida qayd etilgan dalillar bilan mos keladi. Xususan, multimedia vositalari va tarixiy hikoyalar o'quvchilarning e'tiborini jalb qilishi va ularda yanada chuqurroq anglash jarayonini shakllantirishi mumkinligi aniqlandi. Biroq, ushbu metodni qo'llashda ba'zi cheklovlar mavjud. Jumladan, tarixiy materiallarni to'g'ri tanlash va ularni o'quvchilar yoshiga moslashtirish zarur. Shuningdek, ilmiy materiallarni taqdim etishda vizual va interfaol yondashuvlardan keng foydalanish samaradorlikni oshirishi mumkin.

XULOSA

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, ta'lim jarayonida tarixiy va ilmiy materiallardan foydalanish o'quvchilarning bilim va tafakkurini rivojlantirishda samarali usullardan biridir. Ushbu yondashuv o'quvchilarning:

Geometrik tafakkurini rivojlantirish, fanlarga bo'lgan qiziqishini oshirish, tanqidiy fikrlash qobiliyatlarini shakllantirishga yordam beradi.

Kelajakda ushbu yondashuvni yanada takomillashtirish uchun interaktiv texnologiyalar va innovatsion pedagogik metodlarni qo'llash tavsiya etiladi. Bundan tashqari, tarixiy va ilmiy materiallarning ta'limdagi samaradorligini kengroq tahlil qilish uchun uzoq muddatli tadqiqotlar o'tkazish lozim.

Tarixiy va ilmiy materiallardan foydalanishning ta'lim jarayonidagi samaradorligi tahlil qilindi. Tadqiqotlardan kelib chiqqan holda, bunday materiallar o'quvchilarning nazariy bilimlarini mustahkamlash, mantiqiy va ijodiy fikrlash qobiliyatlarini rivojlantirishga yordam beradi. Tarixiy materiallar matematikaning rivojlanish tarixiga oid bilish imkoniyatlarini beradi, ilmiy materiallar esa fanlararo bog'liqlikni shakllantiradi va o'quvchilarga qiziqishni oshiradi. Tarixiy va ilmiy yondashuv orqali ta'lim jarayonida interfaol usullarni qo'llash, o'quvchilarning bilimlarini amalda qo'llash imkonini yaratadi. Olingan natijalar shuni ko'rsatadiki, ta'lim jarayonida bu materiallardan foydalanish o'quvchilarga mustaqil fikrlash, ilmiy metodlarni qo'llash va hayotiy muammolarni hal qilishda muhim vosita bo'lib xizmat qiladi. Shu bois, tarixiy va ilmiy materiallarni o'qitish jarayoniga keng jalb qilish ta'lim samaradorligini oshirishda alohida ahamiyatga ega.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Olimov, Shirinboy Sharofovich, and Xhusniddin Kupayinovich Khomidov. "Preparing Future Teachers To Solve The Tasks Of Patriotic Education Of Children And Youth." *The American Journal of Social Science and Education Innovations* 2.12 (2020): 132-136.

2. Болтаева, Зулфия Зарифовна, and Хусниддин Купайсинович Хомидов. "ЛИЧНОСТНО-ДЕЯТЕЛЬНОСТНО-ОРИЕНТИРОВАННЫЕ ТЕХНОЛОГИИ В НЕПРЕРЫВНОМ ПРОФЕССИОНАЛЬНОМ ОБРАЗОВАНИИ." VIII Лазаревские чтения" Лики традиционной

- культуры в современном культурном пространстве: ренессанс базовых ценностей?". 2018.
3. Khomidov, Khusniddin Kupaysinovich. "COOPERATION BETWEEN STATE AND PUBLIC ORGANIZATIONS IN THE MEANINGFUL ORGANIZATION OF YOUTH LEISURE ACTIVITIES." *Thematics Journal of Social Sciences* 7.3 (2021).
4. Kupaysinovich, Khomidov Khusniddin. "INTERPRETATION OF STUDENTS'PATRIOTIC ISSUES IN ORIENTAL PEDAGOGY." *European Journal of Research and Reflection in Educational Sciences* Vol 7.12 (2019).
5. Купайсинович, Ҳомидов Ҳусниддин. "ТАЪЛИМ-ТАРБИЯ СИФАТИНИ ТАЪМИНЛАШДА ЖАМОАТ ТАШКИЛОТЛАРИНИНГ РОЛИ." *НАМАНҒАН ДАВЛАТ УНИВЕРСИТЕТИ-2021* 1: 561.
6. Homidov, H. K. "TALABALARNI VATANPARVARLIK RUHIDA TARBIYALASHDA JAMOAT TASHKILOTLARI FAOLIYATINI MUVOFIQLASHTIRISHNING AMALDAGI HOLATI VA TAKOMILLASHTIRISH YO'LLARI." *Экономика и социум* 5-1 (108) (2023): 83-87.
7. Freire, P. (1970). *Pedagogy of the Oppressed*. Bloomsbury Publishing.
8. Sodiqov, Sh. (2015). *Boshlang'ich sinflarda matematik ta'lim metodikasi*. Toshkent: Fan va texnologiya.
9. Jalolov, J. (2012). *Innovatsion pedagogik texnologiyalar va ta'lim sifati*. Toshkent: O'zbekiston Respublikasi Oliy va o'rta maxsus ta'lim vazirligi.
10. Omonovich, Uralov Eliboy, and Ergasheva Husniya Mirzahid. "Science Teaching Process for Primary Students." *International Conference on Linguistics, Literature And Translation (London)*. Vol. 3. 2024
11. Homidov Husniddin Kupaysinovich, Ergasheva Husniya Mirzoxid qizi. "Theoretical Foundations of Working with Educational Information Competencies" *Journal of Preschool Education and Psychology* Vol.1 No. 2 .2024
12. Rashidova, Marjona. "Boshlang'ich sinflarda ona tilini o'rgatishda interaktiv metodlarning roli." **Pedagogik Islohotlar va Ularning Yechimlari**, vol. 6, no. 2, 2024,
13. Ochilova, Go'zal Aralovna, va Zilola Yoqub qizi Mahmudova. "ILMIY TEXNIKA SALOHİYATI VA UNING TARKIBIY QISMLARI." *International Journal of Scientific Researchers*, jild 8, №2, 2024.
14. Raximova Dilshoda Xoliqberdiyevna, "Maktab o'qituvchilarining uzluksiz kasbiy rivojlantirish samaradorligini oshirish istiqbollari: tajriba va tahlil" xalqaro ilmiy-amaliy anjuman materiallari. Qarshi-2024
15. Obidova, Muqaddas Ro'ziqulovna. "Boshlang'ich sinflarda ona tili va o'qish fanlarini o'qitishda zamonaviy axborot texnologiyalardan foydalanishning o'ziga xos jihatlari." *International Journal of Scientific Researchers*, vol. 9, no. 1, Dec. 2024, pp. 14-16.
16. Ergasheva, Husniya. "Investitsiyalarni jalb qilish va uning samaradorligi." *Zamonaviy dunyoda pedagogika va psixologiya: nazariy va amaliy izlanishlar*, vol. 23, no. 50, Innovative Academy, 18 Oct. 2024, pp. 64-69.
17. Toshpulatova, Guldon Tulqin qizi, va Qodirov, Farrux Ergashevich. "Boshlang'ich sinfda 'Informatika va axborot texnologiyalari' fanini o'qitishda yuzaga kelayotgan bir qancha muammolar, kamchiliklar va ularni bartaraf qilish usullari." *International Journal of Scientific Researchers*, jild 8, №1, 2024
18. Toshpulatova, Guldon Tulqin qizi. "Boshlang'ich sinf o'quvchilarida muloqot

madaniyatini shakllantirish." *Ilm Fan Xabarnomasi*, 2024,

19. Qodirov, F. ., Qilichova, B., & Ziyotova, M. . (2024). NOAN'ANAVIY TA'LIM
TEKNOLOGIYALARINING SINFDAN TASHQARI ISHLARNI TASHKIL ETISHDAGI O'RNI.

Педагогика и психология в современном мире: теоретические и практические
исследования, *In academy* 23(50).3(10), 28–33, 2024

20. Ergasheva, Husniya Mirzokhid qizi. "Journal of Preschool Education and Psychology
Research." *Journal of Preschool Education and Psychology Research*, vol. 3, no. 7, 18 Oct. 2024,
pp. 3-4.

INNOVATIVE
ACADEMY